

JAMIYATNI MODERNIZATSIYALASHDA YOSHLAR SIYOSIY VA HUQUQIY ONGINI TAKOMILLASHTIRISH OMILLARI

Doniyor Yuldashev

O'zMU tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirishga ta'sir etuvchi omillarni tizimli tahlil qilishga bag'ishlangan. U zamonaviy siyosiy va huquqiy tendensiyalarni, shuningdek, ijtimoiy o'zgarishlarni, tadqiqot usullarini, shuningdek, qo'yilgan muammo bo'yicha tahlil natijalarini hisobga olgan holda ushbu masalani o'rganishning dolzarbligi va talabini ochib beradi.

Kalit so'zlar: siyosiy va huquqiy ong, modernizatsiya, jamiyat, filtr pufagi, yoshlar, omillar.

ABSTRACT

This article is devoted to a systematic analysis of factors influencing the increase in the political and legal consciousness of young people. It reveals the relevance and demand for studying this issue, taking into account modern political and legal trends, as well as social transformations, research methods, as well as the results of analysis on the problem posed.

Keywords: political and legal consciousness, modernization, society, filter bubble, youth, factors.

KIRISH

Dinamik modernizatsiya jarayonlari doimo muammo va imkoniyatlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan zamonaviy dunyoda yoshlarning siyosiy-huquqiy ongi jamiyat kelajagini shakllantirishning asosiy omili bo'lib xizmat qilmoqda. Yoshlar aholining faol va harakatchan qatlami sifatida zamonaviy ijtimoiy tuzilmalar taqdiri va o'zgarishi haqida so'z borar ekan, e'tibor markazida. Shu nuqtai nazardan, yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirishga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Jamiyatni modernizatsiya qilish ko'p qirrali jarayon sifatida hayotning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jihatlaridagi o'zgarishlarni qamrab oladi. Shu nuqtai nazardan, yoshlarning yangi voqelikni qanday idrok etishi va ularga moslashishini tushunish jamiyat kelajagini bashorat qilishning muhim elementiga aylanadi. Yoshlarning siyosiy-

huquqiy ongi ijtimoiy-siyosiy faolligining asosi sifatida demokratik institutlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynashi bilan birga, ularning davlatga, qonunga, huquq va burchlariga munosabatini shakllantiradi. Ushbu ilmiy tadqiqot jamiyatning faol o'zgarishlari sharoitida yoshlarning siyosiy va huquqiy ongini shakllantirish jarayoniga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va tahlil qilishga qaratilgan. Yoshlarning siyosiy faollikni egallashi, huquqiy normalarni chuqur anglashi va jamiyat hayotida ishtirok etishi nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki butun zamonaviy jamiyat barqarorligi va barqarorligini ta'minlash uchun zarur hisoblanadi.

Shuningdek, ushbu masalani dolzarb va talabchan qiladigan bir qator sabablarni ta'kidlash lozim. "Zamonaviy O'zbekistonda ro'y berayotgan o'zgarishlar, yangi ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalishni izlash uning sivilizatsiyasi va uni yanada rivojlantirish yo'llari masalasini kun tartibiga qo'ydi". Xususan, yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirish bilan bog'liq bo'lgan fuqarolik faolligining jamiyatdagi in'ikosi. Shunday qilib, bu ularning ijtimoiy-siyosiy hayotdagi faol ishtirokiga xizmat qiladi, bu esa fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va demokratik institutlarni saqlab qolish uchun juda muhimdir. Ishonchimiz komilki, siyosiy va huquqiy ongiga ega bo'lmagan yoshlar ekstremistik g'oyalar ta'siriga ko'proq moyil bo'lishi mumkin. Ushbu sohadagi tadqiqotlar radikallashuvga qarshi samarali dasturlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Shunday qilib, yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirish omillarini o'rganish barqaror va rivojlangan jamiyat uchun shart-sharoit yaratishga qaratilganligi sababli keng jamoatchilik va ilmiy qiziqish uyg'otadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Turli mamlakatlardagi ko'plab olim va tadqiqotchilar jamiyatni modernizatsiyalash sharoitida yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini oshirish omillarini o'rganib chiqdilar. Bu boradagi tadqiqotlarda siyosatshunoslik, sotsiologiya, falsafa va boshqa sohalar vakillari faol ishtirok etmoqda. O'z asarlarida ta'lim va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirish masalalarini tadqiq etgan mutafakkirlar orasida Jan-Jak Russoni ajratib ko'rsatish mumkin. Shunday qilib, masalan, biz uning "Ijtimoiy shartnoma yoki siyosiy huquq tamoyillari to'g'risida" "Du Contrat Social, ou Principes du Droit Politique" asarlarining ahamiyatini ta'kidlashimiz mumkin. unda u siyosiy falsafa masalalarini, jumladan, fuqarolik jamiyati va ijtimoiy shartnomani shakllantirish tamoyillarini o'rganadi. U fuqarolik o'ziga xosligi jamiyat qoidalariga shaxsning roziligi orqali qanday shakllantirilishi haqidagi g'oyalarni o'rganadi. Russoning yana bir muhim asari. "Emil yoki Ta'lim to'g'risida" bo'lib, unda faylasuf ta'lim va tarbiya masalalarini, an'anaviy ta'lim usullari ta'siridan qochib, ta'lim orqali shaxs va fuqarolik

o'ziga xosligini qanday shakllantirish kerakligini ko'rib chiqadi. Shuningdek, nemis faylasufi va sotsiologi Yurgen Xabermas siyosiy muloqotning ba'zi omillari. Xabermas «Jamiyatning tuzilishi» va «Kommunikativ harakat nazariyasi» asarlarida sotsializatsiya va tarbiya masalalarini yoritadi. Uning asarlari jamiyatdagi modernizatsiya sharoitida yoshlarning qadriyat yo'nalishlarini o'zgartirish jarayonlarini tushunish uchun foydali bo'lgan nazariy asosni taqdim etadi.

Gollandiyalik sotsiolog, post-materialistik qiymat o'zgarishi nazariyasi muallifi Ronald Ingelxartni alohida ta'kidlash kerak. Uning faoliyati modernizatsiya sharoitida yoshlarning qadriyat yo'nalishlaridagi o'zgarishlarni o'rganish bilan bog'liq. Uning bu boradagi muhim asarlari orasida «The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics» («Sokin inqilob: o'zgaruvchan qadriyatlar va G'arb jamoatchiligining siyosiy uslublari»), 1977, unda u 1960 va 1970 yillarda G'arb jamiyatlarida o'zgaruvchan qadriyatlar yo'nalishlari va siyosiy uslublarni tahlil qiladi. U “materialistik” va “postmaterialistik” qadriyatlarning yoshlar va boshqa ijtimoiy guruhlariga ta'sirini ta'kidlaydi. Olimning yana bir asari “Culture Shift in Advanced Industrial Society” (“Rivojlangan sanoat jamiyatidagi madaniy o'zgarishlar”) 1990 yil. Ushbu ishda Ingelhart yangilangan ma'lumotlarni taqdim etadi va rivojlangan sanoat jamiyatlaridagi madaniy siljishlarni tahlil qiladi. U e'tiborni qadriyatlar yo'nalishidagi o'zgarishlarga qaratadi, asosiy e'tiborni postmaterialistik qadriyatlarga o'tishga qaratadi. “Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence” (“Modernizatsiya, madaniy o'zgarishlar va demokratiya: insoniyat taraqqiyotining ketma-ketligi”) 2005 yil. Bu kitob Ingelxart ishlarining sintezi bo'lib, inson rivojlanishining ketma-ketlik nazariyasini tasvirlaydi. Unda u modernizatsiya, madaniy o'zgarishlar va demokratiya o'rtasidagi munosabatlarni, jumladan, qadriyatlar yo'nalishidagi o'zgarishlarni ko'rib chiqadi.

Siyosiy va huquqiy ongni shakllantirish muammosini rivojlantirishga nemis-amerikalik faylasuf va siyosatshunos Xanna Arendt katta hissa qo'shdi. O'zining “Siyosiy jamiyatdagi odam” asarida (“The Human Condition”, 1958): Siyosatshunos inson erkinligini saqlash uchun ijtimoiy harakat va siyosiy ishtirokning muhimligini ta'kidlab, siyosiy kontekstda inson faoliyati haqidagi tushunchasini rivojlantiradi. Arendtning yana bir muhim asarlari “O'tmish va kelajak o'rtasida: siyosiy tafakkurda sakkizta mashq” (“Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought”, 1961 yil), unda hokimiyat, mas'uliyat va demokratiya kabi mavzularga to'xtalib, o'quvchilarni siyosiy ong masalalari bo'yicha mulohaza yuritish imkonini beradi. Yoshlarning davlat qurilishidagi siyosiy ishtiroki, huquqiy erkinlikning asl mohiyatini anglashi, Arendt

o'zining "Atrofimizdagi va ichimizdagi siyosat" ("The Promise of Politics", 2005) asarida ochib berdi.. Shunday qilib, uning asarlarida insonning siyosiy muhit bilan munosabati, jamoatchilik fikri qanday shakllantirilishi, siyosiy faoliyatga qanday omillar ta'sir ko'rsatishi kabi savollar tug'iladi. Xanna Arendt siyosiy harakat, erkinlik va jamoat sohasining ahamiyatini tushunish muhimligini ta'kidlaydi.

Maqolada qiyosiy tadqiqot, tahlil, sintez va sinergetik usullardan foydalaniladi.

NATIJALAR

"Yoshlar huquqiy ongining o'ziga xos xususiyatlari ham yoshlarning ijtimoiy mavqei xususiyatlari bilan bog'liq. Uning subektivligini shakllantirishning o'tish davri uning maqomining hayotning barcha sohalarida, shu jumladan huquqiy sohada ham o'tish davri bilan tavsiflanadi. Shu munosabat bilan bir lahzalik ehtiyojlar, manfaatlar va qadriyatlar paydo bo'ladi, ularning aks etishi huquqiy ongning o'zgaruvchanligini kuchaytiradi. Yoshlarning ijtimoiy mavqeining beqarorligi va arginalligi huquqiy makonda ham namoyon bo'ladi, bu ularning huquqiy sohada o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini baholashda namoyon bo'ladi. Shu sababli yoshlarning yuridik institutlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan o'zaro munosabatlari ko'pincha qarama-qarshi xarakterga ega bo'lib, bu ularning huquqiy ongida ham salbiy namoyon bo'ladi. Demak, yoshlarning huquqiy ongi deganda huquqning mohiyati, tamoyillari, qonuniylik, huquqiy tartibot haqidagi nazariy g'oyalar, bilimlar, normalar, g'oyalar, shuningdek, huquqiy sohadagi real jarayonlarni aks ettirish, ularni o'zlashtirish va mustahkamlash qobiliyati tushuniladi.

Huquqiy munosabatlarning takror ishlab chiqarish subekti sifatida ma'lum bir ijtimoiy guruh hayotini huquqiy tartibga solishning qiymat-me'yoriy tizimida. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, jamiyatni modernizatsiyalash sharoitida yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini oshirish turli omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Xususan, yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirishning eng muhim omili, shubhasiz, ta'lim tizimi: ta'lim sifati, ixtisoslashtirilgan fanlardir. Sifatli ta'lim, jumladan, siyosat va huquq bo'yicha o'quv dasturlari yoshlar o'rtasida fuqarolikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Siyosat, huquq, fuqarolik ta'limi va ijtimoiy fanlar bo'yicha ixtisoslashtirilgan kurslarning joriy etilishi yoshlarning ongliligini oshirish va tanqidiy fikrlashini kuchaytirishi mumkin, bu esa yoshlar ongining kognitiv apparatida huquqiy va siyosiy qarashlarni shakllantirishga asos bo'ladi. Shuningdek, yuridik tashkilotlar, talabalarni himoya qilish tashkilotlari va tadbirlari kabi jamoat hayotida ishtirok etish yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga, huquq va majburiyatlarni anglashiga yordam beradi.

Ikkinchi asosiy omil - bu ommaviy axborot vositalari va axborot texnologiyalari bugungi kunda yoshlar hayotida muhim va ba'zan asosiy rol o'ynaydi. Sir emaski, bugungi kunda internet va media resurslar yoshlarga huquqiy normalar, sud qarorlari, huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar va qonun ustuvorligini ta'minlashning boshqa jihatlari haqidagi ma'lumotlardan keng foydalanish imkonini bermoqda. Shunday qilib, Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali siyosat va huquq haqidagi ma'lumotlarga kengroq kirish tanqidiy fikrlashni va fuqarolik ishtirokining ahamiyatini tushunishni rivojlantirishi mumkin. Axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan media ta'lim dasturlari yoshlarga siyosiy jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Interfaol usullarga ega ta'lim maydonchalari bugungi kunda ham yoshlarning siyosiy-huquqiy ongi, huquqiy savodxonlik darajasini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Qolaversa, yoshlarning jamoat tashkilotlari, talabalar kengashlari va boshqa ijtimoiy faoliyat shakllaridagi faol ishtiroki siyosiy faollikni shakllantirishga xizmat qilishi mumkin. Turli madaniy tadbirlar va forumlar siyosat va huquq haqidagi munozaralarga yordam beradi. Ba'zi raqamli o'yinlar va ta'lim dasturlari huquq asoslarini o'rgatish va huquqiy masalalarga qiziqishni rag'batlantirish uchun ishlatilishi mumkin. Bu erda biz yana bir muhim muqarrar jihatni - axborot oqimining individuallashtirishini aks ettiruvchi "filtr pufakchasi" (фильтрового пузыря») effektini ham ta'kidlashimiz kerak. Shunday qilib, odamlar o'zlarining mavjud e'tiqodlarini tasdiqlovchi ma'lumotlarni olganlarida "filtr pufakchalari" paydo bo'lish xavfi mavjud bo'lib, bu huquqiy masalalar bo'yicha bir tomonlama buzilgan tasavvurlarning shakllanishiga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababdan bu omilni amalga oshirish ta'lim jarayonidan so'ng izchillik bilan amalga oshirilishi kerak.

Demokratlashtirish sharoitida yoshlarda siyosiy-huquqiy ongni shakllantirishning uchinchi omili – yoshlarning davlat siyosiy hayotida ishtirok etish imkoniyatidir. Yoshlarning siyosiy hayotda ishtirok etishi uchun sharoit yaratish, jumladan, saylovda ovoz berish va jamoatchilik muhokamalarida ishtirok etish imkoniyatini yaratish. Shu bilan birga, iqtisodiy jihatlarni, shuningdek, xalqaro munosabatlarni va davlat tajribasini hisobga olish muhimdir. Xususan, iqtisodiy barqarorlik siyosiy va huquqiy ongni shakllantirishga xizmat qiluvchi ta'lim va davlat dasturlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratishi mumkin. Xalqaro almashinuvlarda ishtirok etish imkoniyatlari yoshlarga siyosat va huquqning turli tizimlarini tushunishga, shuningdek, jahon tajribasini o'rganishga yordam beradi. Shunday qilib, yoshlarning siyosiy-huquqiy ongini yuksaltirish odatda kompleks yondashuvni, jumladan, ta'lim, axborot olish, jamiyat hayotida

ishtirok etish, davlat va jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi.

Shuni ham ta’kidlash kerakki, “yoshlarning huquqiy xulq-atvori ijtimoiy o‘zaro munosabatlar shakllaridan biri sifatida qaraladi va shaxslarning huquqiy sohadagi haqiqiy harakatlarini bildiradi. Bu xulq-atvor motivlarida ifodalangan shaxsning ichki motivlarining tashqi ko‘rinishi va huquqiy madaniyatni amalga oshirish usulidir. Huquqiy xulq-atvorning ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqib, u sog‘lom jamoatchilik fikri tomonidan ma’qullangan va davlat tomonidan rag‘batlantiriladigan huquqiy shakllarni, shuningdek yuridik javobgarlikni nazarda tutuvchi noqonuniy shakllarni olishi mumkin .

XULOSA

Demak, demokratlashtirish, modernizatsiyalash va yoshlar ongini shakllantirish jamiyat ijtimoiy-madaniy taraqqiyotining muhim jihatlari hisoblanadi. To‘g‘ri ta’kidlash kerakki, “modernizatsiya milliy madaniyatlarni mustahkamlaydi, ular zamonaviyroq va kamroq g‘arbiylashadi. Xalqlar va avlodlar almashadi, tarixiy hayot sahnalari siljiydi, ijtimoiy tuzumlar o‘zgaradi, sivilizatsiyalar almashinadi, lekin tarixiy taraqqiyot ipi uzilmaydi. Bo‘ronli tarixiy okeanda omon qolishga muvaffaq bo‘lgan madaniy fond avlodan-avlodga saqlanib kelmoqda. Modernizatsiya shifobaxsh davoga aylanmoqda, undan mo‘jizalar kutilmoqda, o‘zbek ijtimoiy-madaniy tizimi sohalarida yorqin kelajakka bo‘lgan barcha umidlar shu bilan bog‘liq”. O‘z navbatida, demokratlashtirish faol fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga hissa qo‘shishi va yoshlarga qarorlar qabul qilishda ishtirok etish, o‘z fikrini bildirish va ijtimoiy jarayonlarga ta’sir o‘tkazish imkoniyatini berishi mumkin. Ko‘pincha yangi g‘oyalar, texnologiyalar va madaniy yo‘nalishlarni idrok etayotgan yoshlar modernizatsiyaning asosiy yuragi ekanligi yaqqol ko‘rinib turibdi. Yoshlar jamiyatdagi innovatsiya va rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Shu sababli, zamonaviy modernizatsiya , madaniy, huquqiy jamiyatlarda ta’lim, madaniy muhit, ommaviy axborot vositalari va boshqa omillarning yosh avlod dunyoqarashi va qadriyatlariga ta’sirini o‘z ichiga olgan yoshlar ongini shakllantirish muhim jihatdir. Agar ta’lim va madaniy ta’sirlar bag‘rikenglik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas’uliyat va xilma-xillikka hurmatni rivojlantirishga qaratilgan bo‘lsa, bu yoshlarda ijobiy va xabardor siyosiy-huquqiy ongni shakllantirishga yordam beradi . Yoshlarning ongi ularning demokratiya va modernizatsiya haqidagi idrokiga ta’sir qiladi, ularning jamiyatga hissa qo‘shish istagi va qodirligini belgilaydi.

REFERENCES

1. Djurayeva N.A. Ontological and Epistemological Issues of Studying the Development of Uzbekistan in the Context of Globalization from the Point of View of The Paradigm of Civilizations. Available from: https://www.researchgate.net/publication/339864638_Ontological_and_Epistemological_Issues_of_Studying_the_Development_of_Uzbekistan_in_the_Context_of_Globalization_from_the_Point_of_View_of_The_Paradigm_of_Civilizations [accessed Dec 17 2023].
2. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. - М.: "КАНОН-пресс", "Кучково поле", 1998. - 416 с.
3. Руссо Ж.Ж. Эмиль, или О воспитании / Жан Жак Руссо; Пер. с фр. М.А. Энгельгардта. - Санкт-Петербург : Газ. "Шк. и жизнь", 1912. - 491 с.
4. Черемисина А.А. Становление и развитие правового образования и воспитания учащихся // Педагогическое образование и наука, 2012. -№ 10. - С.35.
5. Жигулин А.А. Правовое сознание молодежи. -Электронный ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-soznanie-molodezhi?ysclid=lq9qwfxyz220162722>. -Дата обращения: 17.12.2023.
6. Djurayeva N.A. Ontological and Epistemological Issues of Studying the Development of Uzbekistan in the Context of Globalization from the Point of View of The Paradigm of Civilizations// Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal. -Vol.5, No.2. -2020. -P.29. (DOI: 10.25046/aj050204)

